

УДК 346.3

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-189-196><https://orcid.org/0000-0003-4323-2883>**Вітко Олександр Юрійович**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

Господарського та транспортного права

Навчально-наукового інституту управління,

технологій та правових наук

Національного транспортного Університету,

місто Київ

**ВПЛИВ ВТРАТИ ЧИННОСТІ ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ НА
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА
НЕВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗУСТРІЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ПІДСТАВ
ЧАСТИНИ 3 СТАТТІ 538 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті автором аналізуються норми Цивільного кодексу України, які визначають підстави для звільнення від відповідальності суб'єктів господарювання за невиконання договірних зобов'язань в рамках договорів, де є зустрічне виконання зобов'язань. Проводиться аналіз впливу втрати чинності Господарським кодексом України, а саме ч. 7 ст. 193 цього Кодексу на ч. 3 ст. 538 Цивільного кодексу України та надаються висновки за результатами такого аналізу. Надаються пропозиції щодо внесення змін у Цивільний кодекс України.

Ключові слова: господарська відповідальність, договірні зобов'язання, зустрічне виконання зобов'язань, невиконання господарських зобов'язань, звільнення від відповідальності за невиконання господарських зобов'язань.

Annotation. The impact of the loss of validity of the Commercial Code of Ukraine on the exemption from liability of business entities for failure to fulfill contractual counter-obligations on the grounds of Part 3 of Article 538 of the Civil Code of Ukraine.

In this article, the author analyzes the norms of the Civil Code of Ukraine, which determine the grounds for exemption from liability of business entities for failure to fulfill contractual obligations within the framework of contracts where there is a counter-performance of obligations.

The impact of the invalidation of the Commercial Code of Ukraine, including the invalidation of Part 7 of Article 193 of the Commercial Code of Ukraine, on the application of Part 3 of Article 538 of the Civil Code of Ukraine as grounds for exemption from liability of business entities for failure to fulfill contractual obligations within the framework of contracts where there is counter-performance of obligations, is analyzed.

The conclusion is drawn that with the loss of validity of Part 7 of Article 193 of the Commercial Code of Ukraine, it can be said that a systematic violation by the relevant person of his obligations within the framework of other contracts between the same persons may give grounds for the application of Part 3 of Article 538 of the Civil Code of Ukraine for legal relations that arose after 08/28/2025, in particular, it may be recognized as a circumstance of the presence of obvious grounds to believe that the party will not fulfill its obligation within the established period (term) or will not fulfill it in full, because Part 3 of Article 538 of the Civil Code of Ukraine does not contain an exhaustive list of such obvious circumstances and does not contain relevant restrictions, with the loss of validity of the Commercial Code of Ukraine, there are no longer any restrictions that were established by Part 7 of Article 193 of the Commercial Code of Ukraine, the Civil Code of Ukraine generally does not contain a norm that refusal to fulfill or postponement of fulfillment is not allowed on the grounds that the obligations of the other party under another contract were not properly fulfilled, which was set out in Part 7 of Article 193 of the Commercial Code of Ukraine, which has lost force.

Keywords: *economic liability, contractual obligations, counter-performance of obligations, failure to fulfill economic obligations, exemption from liability for failure to fulfill economic obligations.*

Постановка проблеми. Договірні зобов'язання, в яких виконання однією стороною свого обов'язку, яке за договором обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку, визнається зустрічним виконанням зобов'язання.

Сторона договору, яка здійснила виконання свого зобов'язання, має право вимагати належного виконання від іншої сторони [1, с. 4]. При цьому в літературі наголошується, що зустрічні обов'язки виникають завжди з однієї підстави, яка відповідає предмету договору [2, с. 3]. Тобто мова йде про зобов'язання, в яких одна сторона може виконати свій обов'язок після того, як інша сторона виконає свій обов'язок.

У рамках господарських правовідносин бувають випадки, коли одна сторона зобов'язання не виконує своїх зобов'язань внаслідок дій іншої зобов'язаної сторони чи інших обставин, які стосуються іншої сторони. За таких умов постає питання чи є підстави для звільнення від відповідальності сторони господарського договірної зобов'язання, яка не виконала свого обов'язку, коли це було наслідком дій іншої сторони чи не виконанням нею свого зустрічного обов'язку або наслідком інших обставин стосовно іншої сторони, які зумовлюють наявність очевидних підстав вважати, що вона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) чи виконає його не в повному обсязі.

Якщо інша сторона не виконала свого зустрічного обов'язку, в рамках одного договору, то це визнається судовою практикою як підстава для звільнення від відповідальності сторони, яка є потерпілою від такого невиконання зустрічного обов'язку, і яка внаслідок цього не виконала відповідно уже й свій обов'язок, відмовившись повністю або частково від його виконання чи зупинила його виконання, адже це продиктовано нормами щодо зустрічного виконання зобов'язань.

Однак, після втрати чинності Господарським кодексом України (далі – ГК України) актуального та дискусійного характеру набуло питання про те чи може бути звільнено від відповідальності сторону, яка не виконала свій зустрічний обов'язок, відмовившись повністю або частково від його виконання чи зупинила його виконання внаслідок того, що інша сторона не виконувала обов'язків перед тою ж стороною (особою), але в рамках інших договорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам правового регулювання виконання зустрічних обов'язків в юридичній науці приділено чимало уваги. Зокрема ці питання досліджувалися у наукових працях таких авторів як Т.В. Боднар, Ж. В. Завальна, А.А. Цибань та інших.

Однак, питання звільнення від відповідальності суб'єктів господарювання в договірних зобов'язаннях, де має місце зустрічне виконання зобов'язань на сьогодні не втратило своєї актуальності, адже потребує певного переосмислення зважаючи на втрату чинності ГК України, оскільки певні норми Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зокрема й щодо зустрічного виконання зобов'язань застосовувалися з урахуванням норм ГК України.

Метою цього дослідження є аналіз норм ЦК України, які надають підстави для звільнення від відповідальності суб'єктів господарювання за невиконання договірних зобов'язань у договорах, де передбачено виконання зустрічних зобов'язань, а також аналіз впливу на такі норми права втрати чинності ГК України, надання висновків за результатами такого аналізу, надання власних пропозицій щодо внесення змін у ЦК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Частиною 3 ст. 538 ЦК України передбачено, що у разі невиконання однією із сторін у зобов'язанні свого обов'язку або за наявності очевидних підстав вважати, що вона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, друга сторона має право зупинити виконання свого обов'язку, відмовитися від його виконання частково або в повному обсязі.

Якщо буквально тлумачити дану норму права, то нею передбачено, що підставами для звільнення від відповідальності і правомірною зупинення виконання відповідною стороною

свого зустрічного обов'язку чи правомірної відмови від його виконання повністю або частково є: перше – обставини наявності уже невиконання (порушення) іншою стороною свого обов'язку; друге – обставини наявності очевидних підстав вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі.

В контексті першої підстави (невиконання зустрічного обов'язку) прикладами наявності умов для звільнення від відповідальності і правомірного зупинення виконання відповідною стороною свого зустрічного обов'язку чи правомірної відмови від його виконання повністю або частково можуть бути наступні випадки.

Перше, нездійснення покупцем попередньої оплати товару, що дає підстави постачальнику зупинити поставку товару або відмовитися від договору поставки та вимагати стягнення збитків. У постанові Верховного Суду від 18.08.2023 р. у справі №927/211/22 наведено висновок про те, що продавець, який не отримав попередню оплату за товар, який ще не перейшов у власність покупця, має право скористатися одним із наступних способів захисту: 1) стягнути суму попередньої оплати відповідно з умовами договору і продовжувати виконувати договір; 2) розірвати договір та вимагати компенсації збитків [3].

Отже, не здійснення покупцем попередньої оплати є підставою для правомірної відмови постачальника від виконання зобов'язань з поставки товару та розірвання договору поставки, і постачальник за таких умов не повинен нести відповідальності за невиконання поставки товару.

Друге, прострочення оплати раніше поставленого товару в межах одного договору. Щодо даного випадку Верховний Суд у постанові від 29.05.2018 р. у справі №910/23003/16 наводить висновки про те, що у разі встановлення факту часткової передачі у власність продавцем покупцю товару, який мав бути оплачений останнім, але покупець не виконав свого обов'язку, продавець не відмовляючись від виконання договору, має право на підставі норми закону змінити умови взятого на себе зобов'язання, а саме: зупинити передання іншого товару за договором до повної оплати всього раніше переданого товару [4]. Крім цього, у постанові від 31.10.2019 р. у справі №904/5340/18 Верховний Суд веде мову про те, що суд апеляційної інстанції, встановивши, що позивачем неодноразово допускалося прострочення оплати за товар, вірно вказав про необхідність застосування до спірних правовідносин статті 538 ЦК України, та відповідно встановив наявність підстав для відмови позивачеві у стягненні з відповідача пені в загальній сумі 1481009,02 грн. 7 % штрафу в загальній сумі 2960951,62 грн за усіма спірними поставками товару, які були поставлені до 05.01.2018 р. з прострочення позивача [5].

Отже, прострочення покупцем оплати раніше поставленого товару є підставою для звільнення постачальника від відповідальності за прострочення передання товару покупцю, адже постачальник у такому випадку має право зупинити виконання обов'язку з передання товару покупцю.

Подібна ситуація має місце й коли замовник не здійснив попередньої оплати робіт (послуг) або прострочив оплату раніше наданих послуг (виконаних робіт). Тому, нездійснення попередньої оплати робіт (послуг), прострочення оплати раніше наданих послуг (виконаних робіт) також є підставою для звільнення виконавця від відповідальності за прострочення виконання робіт (надання послуг), який зупинив надання послуг (виконання робіт) або відмовився від їх надання (виконання) внаслідок такого діянь замовника.

Іншими прикладами правомірного невиконання зустрічного обов'язку виконавцем щодо виконання робіт можна назвати й не надання матеріалів замовником для виконання робіт, якщо за договором передбачено виконання робіт з матеріалів замовника або не надання (не забезпечення) замовником допуску виконавцю до місця виконання робіт, якщо таке надання обумовлено договором чи впливає із суті зобов'язання тощо.

В контексті другої підстави (наявність очевидних підстав вважати, що відповідна сторона порушить свій обов'язок) прикладами умов в рамках одного договору для звільнення від відповідальності і правомірного зупинення виконання відповідною стороною свого

зустрічного обов'язку чи правомірної відмови від його виконання повністю або частково можна розглядати випадки: очевидно поганого фінансового стану покупця; наявності відомостей про рейдерське захоплення чи інше неправомірне захоплення третіми особами юридичної особи, що є покупцем за договором; повідомлення про окупацію ворогом території, на якій знаходиться покупець; закриття покупцем усіх банківських рахунків, арешт усіх банківських рахунків покупця; різке термінове відчуження покупцем своїх активів через наявність рішення суду про стягнення значного боргу; руйнування чи знищення всього майна або значної частини майна і виробничих потужностей покупця чи продавця внаслідок обстрілів, воєнної діяльності, стихійного лиха тощо; повідомлення про визнання неплатоспроможним банку, в якому покупцю відкрито рахунок і такий рахунок є єдиним банківським рахунком покупця тощо.

Вичерпного переліку таких очевидних підстав ч. 3 ст. 538 ЦК України не визначає. Тому такими очевидними підставами вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі можуть бути будь-які обставини, навіть не пов'язані з волею такої іншої сторони.

Судова практика однозначно визначає, що за ч. 3 ст. 538 ЦК України сторона може зупинити виконання свого зустрічного обов'язку, відмовитися від його виконання повністю або частково, коли є порушення іншої сторони щодо виконання її зустрічного обов'язку в рамках одного зобов'язання, тобто в рамках одного договору. Зокрема, як вказано вище продавець може відмовитися від свого зустрічного обов'язку з передання товару покупцеві, коли покупець порушив своє зобов'язання з оплати такого товару в рамках одного договору.

Якщо слідувати логіці судової практики, яка визначає, що правомірне зупинення виконання відповідною стороною свого зустрічного обов'язку чи правомірна відмова від його виконання повністю або частково згідно з ч. 3 ст. 538 ЦК України можлива коли є порушення іншої сторони щодо виконання її зустрічного обов'язку в рамках одного договору, то це стосується першої підстави, а саме обставини наявності уже порушення іншою стороною свого обов'язку. Адже логічно, що таке порушення має бути в рамках одного договору, в межах якого у сторін є зустрічні зобов'язання, так як ст. 538 ЦК України регулює питання зустрічного виконання зобов'язання. Частина 1 ст. 538 ЦК України й визначає, що виконання свого обов'язку однією із сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку, є зустрічним виконанням зобов'язання.

Тому, невиконання іншою стороною свого обов'язку в рамках іншого договору не підпадає і не може підпадати під першу підставу - обставини наявності уже порушення іншою стороною свого обов'язку, адже в таких випадках порушення має бути саме зустрічного обов'язку, а зустрічний обов'язок є тільки в рамках одного договору.

Проте, ч. 3 ст. 538 ЦК України окрім наявності порушення зустрічного обов'язку визначає як підставу для звільнення від відповідальності і правомірного зупинення виконання відповідною стороною свого зустрічного обов'язку чи правомірної відмови від його виконання повністю або частково ще й – обставини наявності очевидних підстав вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі.

Очевидні підстави вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі можуть проявлятися не тільки виходячи з дій такої сторони в рамках одного зобов'язання. Тому виникає питання чи визнаються такими очевидними підстави вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, коли відповідна сторона порушить свій обов'язок в рамках інших зобов'язань, в рамках інших договорів, наприклад, коли буде систематичне прострочення оплати в рамках інших договорів між тими ж сторонами (особами), систематичне прострочення поставки між тими ж сторонами (особами), систематичне прострочення виконання робіт (надання послуг) між тими ж сторонами (особами) в рамках інших договорів, у тому числі й в рамках інших за правовою природою

договорів (наприклад договір поставки і договір послуг, договір виконання робіт і договір поставки тощо)?

До моменту втрати чинності ГК України відповідь на вказане вище питання була надана Верховним Судом та випливала із положень ч. 7 ст. 193 ГК України.

Так, у постанові Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі №904/9431/21 вказано наступне: «У касаційній скарзі відповідач стверджує про неправильне застосування судами частини 3 статті 538 ЦК України, зазначаючи, що неналежне виконання позивачем своїх зобов'язань перед відповідачем за іншими договорами дало відповідачу обґрунтовані підстави вважати, що позивач не виконає свого обов'язку за Договором у встановлений строк, внаслідок чого відповідач зупинив поставку товару за Договором. Верховний Суд не погоджується з такими доводами скаржника з огляду на таке... Доводи скаржника про неправильне застосування судами приписів частини 3 статті 538 ЦК України наведені без урахування норм частини 7 статті 193 Господарського кодексу України, відповідно до якої не допускаються одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених законом, а також відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином. Отже, з огляду на імперативну вимогу частини 7 статті 193 Господарського кодексу України обставина невиконання або неналежного виконання позивачем своїх зобов'язань за іншими договорами у будь-якому випадку не свідчить про прострочення кредитора за спірним Договором та, відповідно, не обумовлює правомірність дій відповідача із зупинення виконання зобов'язання з поставки товару за цим Договором» [6].

Таким чином, судова практика (на прикладі судових рішень у справі №904/9431/21) визначала, що якщо покупець не порушив в рамках певного договору своє зобов'язання з оплати товару, але порушував свої зобов'язання з оплати товару та/або послуг та/або робіт в рамках інших договорів, укладених з цим самим продавцем, тоді немає підстав для застосування ч. 3 ст. 538 ЦК України та звільнення від відповідальності продавця за не передання у визначений строк товару такому покупцю.

На момент чинності ГК України, виходячи з положень його ч. 7 ст. 193, які визначали, що не допускається одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених законом, а також відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином, обставини того, що покупець у правовідносинах, що виникли на момент чинності ГК України систематично порушував свої зобов'язання з оплати раніше поставленого йому продавцем товару та/або наданих йому тим самим продавцем послуг (виконаних робіт) в рамках інших договорів між тим самим покупцем і продавцем, не можна було визнавати тими обставинами, які визначають наявність очевидних підстав вважати, що покупець не виконає свого обов'язку з оплати товару за відповідним договором у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, і в таких випадках у правовідносинах, що виникли та діяли на момент чинності ГК України не було підстав застосовувати ч. 3 ст. 538 ЦК України та відповідно повністю звільняти продавця від відповідальності, якщо він призупинив поставку або відмовився від поставки товару такому покупцю.

Проте, починаючи з 28.08.2025 р. ГК України втратив чинність, і відповідно ч. 7 ст. 193 ГК України, яка передбачала норму про те, що не допускається відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином теж втратила чинність.

Тому, наразі немає підстав поширювати вказану вище судову практику, зокрема висновки, що викладені у постанові Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі №904/9431/21, на правовідносини, що виникли після втрати чинності ГК України, у тому числі ч. 7 ст. 193 даного Кодексу, у яких відповідна сторона (особа) систематично прострочує зобов'язання з оплати в рамках інших договорів між тими ж сторонами (особами).

Однак в той же час можна стверджувати про те, що після втрати чинності положеннями ч. 7 ст. 193 ГК України, які визначали, що не допускається відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином, питання щодо того чи можна вести мову про наявність очевидних підстав вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, коли відповідна сторона систематично порушувала свій обов'язок в рамках інших договорів (іншого договору) між тими ж сторонами (особами) уже немає однозначної відповіді та є дискусійним з правозастосовчої та наукової точки зору, та є правовою проблемою, що потребує свого розв'язання (вирішення).

Зокрема, з однієї сторони, як уже задувалося вище, положення ч. 3 ст. 538 ЦК України у даному контексті застосовувалося з урахуванням положень ч. 7 ст. 193 ГК України і фактично виключали можливість тлумачення норм ч. 3 ст. 538 ЦК України, які визначали як підставу для зупинення відповідною стороною виконання свого обов'язку, відмови від його виконання частково або в повному обсязі, а відповідно і звільнення від відповідальності за зупинення чи повне або часткове не виконання свого обов'язку - наявність очевидних підстав вважати, що інша сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, таким чином щоб під них підпадали обставини систематичного невиконання такою іншою стороною свої обов'язків перед тією ж стороною (особою) в рамках інших договорів, адже ч. 7 ст. 193 ГК України містила норми про те, що не допускаються відмова від виконання або відстрочка виконання зобов'язання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином.

З іншої сторони, втрата чинності ГК України, а разом з ним норм його ч. 7 ст. 193 напряму впливає на застосування ч. 3 ст. 538 ЦК України, адже наразі немає підстав застосовувати положення ч. 3 ст. 538 ЦК України з урахуванням наведених вище норм ч. 7 ст. 193 ГК України до правовідносин, що виникли з втратою чинності ГК України.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави для формування власної позиції про те, що наразі, коли уже не чинна ч. 7 ст. 193 ГК України можна вести мову про те, що систематичне (три і більше разів) порушення відповідною стороною (особою) своїх обов'язків в рамках інших договорів між тими ж сторонами (особами) може давати підстави для застосування ч. 3 ст. 538 ЦК України для правовідносин, що виникли після 28.08.2025 р., зокрема може бути тією другою підставою, а саме обставиною наявності очевидних підстав вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, адже:

- ч. 3 ст. 538 ЦК України не містить вичерпного переліку таких очевидних обставин і не містить відповідних обмежень;

- із втратою чинності ГК України наразі немає обмежень, що встановлювалися ч. 7 ст. 193 ГК України;

- ЦК України загалом не містить норми про те, що не допускається відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином, яка була викладена у ч. 7 ст. 193 ГК України, що втратив чинність.

Вказане вище дозволяє висловити власну думку про те що, втрата чинності ч. 7 ст. 193 ГК України впливає на застосування ч. 3 ст. 538 ЦК України таким чином, що після втрати чинності ГК України факти систематичної (три і більше випадки) несвочасної або неповної оплати покупцем раніше поставлених постачальником товарів, наданих постачальником послуг (виконаних робіт) тощо у рамках інших договорів, щодо правовідносин, які виникли після 28.08.2025 р. можуть розглядатися як підстава для зупинення (відмови від) поставки, виконання робіт тощо за ч. 3 ст. 538 ЦК України, виходячи з того, що такі факти можуть бути визнані очевидними підставами вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі.

Проте, варто й наголосити на тому, що будь-які зміни в законодавстві мають спрямовуватися на розвиток права, правової системи, повинні мати належне пояснення, повинні бути логічно пов'язані з існуючими нормами, не бути направлені на створення правових колізій чи прогалин у правому регулюванні.

Якщо внаслідок законодавчих змін в певній галузі права створюється випадково прогалина правого регулювання, вона має бути виправлена шляхом нового законотворення. Хоча, такі прогалини можуть бути й не випадковими і законодавець може ставити за мету виключення певних норм з права, з правової систем. Однак, таке виключення повинно мати, як вказано вище, належне пояснення.

У рамках права, правової системи України була відповідна правова норма, яка визначала, що не допускається відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином, яка з втратою чинності ГК України була виключена з права, з правової системи України без належних обґрунтувань та пояснень, адже таких немає у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», з введенням в дію якого ГК України визнано таким, що втратив чинність [7].

Зважаючи на те, що від законодавця немає належного пояснення виключення такої норми з права, з правової системи України з втратою чинності ГК України не можна напевно сказати чи це випадкове створення відповідної прогалини у правому регулюванні, чи це ставилося законодавцем за мету, коли приймався Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», яким ГК України визнано таким, що втратив чинність, з дня введення в дію цього Закону і чи планується протягом перехідного періоду здійснити відповідні законодавчі зміни щоб заповнити створені, ці та інші правові прогалини у майбутньому.

Тому, однозначне вирішення поставлених вище дискусійних питань та розв'язання наведеної вище правової проблеми слід розглядати в контексті нормотворчої діяльності, в рамках якої, або слід передбачити в ст. 525 ЦК України аналогічні норми тим, які були у ч. 7 ст. 193 ГК України, або уточнити положення ч. 3 ст. 538 ЦК України, шляхом передбачення того, що обставини систематичного (три і більше випадки) порушення відповідною стороною своїх зобов'язань в рамках іншого договору можуть вважатися очевидними підставами вважати, що сторона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі.

Такі законодавчі зміни можуть однозначно вирішити цю правову проблему та чітко прямо на законодавчому рівні визначити чи підлягає особа звільненню від відповідальності, за невиконання своїх зобов'язань, якщо це стало наслідком систематичних невиконань іншою особою своїх зобов'язань перед такою особою, але в рамках інших договорів, чи ні. Проте, виходячи з наведених вище висновків наразі, якщо формально розглядати тільки чинні на сьогодні норми права, зокрема ч. 3 ст. 538 ЦК України, то можна вести мову про наявність підстав для звільнення особи від відповідальності, за невиконання зобов'язань, якщо це стало наслідком систематичних невиконань іншою особою своїх зобов'язань перед такою особою в рамках інших договорів, і для формування нової судової практики щодо тих правовідносин, які виникли після втрати чинності ГК України, адже законодавчих обмежень для цього наразі немає.

Висновки досліджень. За результатами дослідження та аналізу норм ЦК України, які надають підстави звільнення від відповідальності суб'єктів господарювання за невиконання договірних зобов'язань у договорах, де передбачено виконання зустрічних обов'язків, а також за результатами аналізу впливу на такі норми втрати чинності ГК України, зокрема і його ч. 7 ст. 193 можна дійти висновку про те, що ч. 3 ст. 538 ЦК України уже наразі може визначати підстави для звільнення судом особи (сторони) від відповідальності, за невиконання своїх

зобов'язань повністю чи частково або призупинення (відстрочку) їх виконання у правовідносинах, що виникли після втрати чинності ГК України, коли таке стало наслідком систематичних невиконань іншою особою своїх зобов'язань перед такою особою в рамках інших договорів, так як це може розглядатися судом як наявність очевидних підстав вважати, що така інша особа (сторона) не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі.

Для однозначного вирішення даної правової проблеми, яка виникла внаслідок втрати чинності ГК України та створила правову прогалину, що дала можливість тлумачити ч. 3 ст. 538 ЦК України таким чином, що вона наразі може надавати підстави для звільнення судом особи (сторони) від відповідальності, за невиконання своїх зобов'язань повністю чи частково або призупинення (відстрочку) їх виконання, коли таке стало наслідком систематичних невиконань іншою особою своїх зобов'язань перед такою особою в рамках інших договорів, варто внести наступні альтернативні (або/або) зміни до ЦК України:

1) якщо вносити зміни до ст. 525 ЦК України та передбачити в ній аналогічну норму, що була в ч. 7 ст. 193 ГК України, то її можна викласти у наступній редакції:

«1. Одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом.

2. Також не допускаються відмова від виконання зобов'язання повністю чи частково або відстрочка чи зупинення виконання зобов'язання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином».

2) або, якщо вважати виключення відповідних норм з правової системи не випадковим, і якщо залишати ст. 525 ЦК України в нинішній редакції, тоді для розв'язання цієї правової проблеми та надання суду підстав для однозначного тлумачення ч. 3 ст. 538 ЦК України варто внести зміни до ч. 3 ст. 538 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«3. У разі невиконання однією із сторін у зобов'язанні свого обов'язку або за наявності очевидних підстав вважати, що вона не виконає свого обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі, друга сторона має право зупинити виконання свого обов'язку, відмовитися від його виконання частково або в повному обсязі.

Систематичне (три і більше випадків) порушення відповідною стороною своїх зобов'язань в рамках іншого договору можуть бути визнані судом очевидними підставами вважати, що ця сторона не виконає свого зустрічного обов'язку у встановлений строк (термін) або виконає його не в повному обсязі».

ЛІТЕРАТУРА

1. Завальна Ж. В. Щодо взаємності у зустрічних зобов'язаннях. Академічні візії, вип. 30/2024 URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1157> (дата звертання 04.12.2025).
2. Цибань А. А. Окремі аспекти зустрічних обов'язків через призму їх виконання у договірному зобов'язанні. Академічні візії, вип. 27/2024 URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1098> (дата звертання 04.12.2025).
3. Постанова Верховного Суду від 18.08.2023 р. у справі №927/211/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112967141> (дата звертання 04.12.2025 р.).
4. Постанова Верховного Суду від 29.05.2018 р. у справі №910/23003/16 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74538867> (дата звертання 04.12.2025 р.).
5. Постанова Верховного Суду від 31.10.2019 р. у справі №904/5340/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85574649> (дата звертання 04.12.2025 р.).
6. Постанова Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі №904/9431/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110051246> (дата звертання 04.12.2025 р.).
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=6013&conv=9> (дата звертання 04.12.2025 р.).